
ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ НА МАКРО- ТА МЕЗОРІВНЯХ

УДК 338.1

Алла Юріївна ВАСІНА

кандидат економічних наук,
доцент,
докторант кафедри менеджменту та публічного управління,
Тернопільський національний економічний університет
E-mail: vasina70@mail.ru

ІННОВАЦІЙНИЙ МЕХАНІЗМ СТРУКТУРНИХ ПЕРЕТВОРЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ

Васіна, А. Ю. Інноваційний механізм структурних перетворень національної економіки [Текст] / Алла Юріївна Васіна // Економічний аналіз: зб. наук. праць / Тернопільський національний економічний університет; редкол.: О. В. Ярошук (голов. ред.) та ін. – Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2016. – Том 26. – № 1. – С. 9-18. – ISSN 1993-0259.

Анотація

Обґрунтовано роль інноваційного механізму у формуванні можливостей залучення інноваційного ресурсу в процеси структурних перетворень національної економіки. Наголошено на чинниках, які обумовлюють доцільність формування інноваційного механізму структурування національної економіки на засадах мережевого підходу. Акцентовано увагу на низькій інноваційній активності підприємств та їх слабкій ініціативі щодо участі в інноваційних кластерах, що не сприяє формуванню прогресивних тенденцій інноваційно-структурної модернізації економіки. Окреслено проблеми, які вимагають першочергового вирішення в контексті розвитку інноваційної інфраструктури в Україні. Вказано на слабку орієнтацію елементів інфраструктури фінансового ринку щодо фінансування інноваційної діяльності та необхідність формування інституційних умов їх залучення до реалізації інноваційних процесів. Обґрунтовано доцільність застосування цільового підходу до вироблення й реалізації інноваційного механізму структурування національної економіки на основі використання стратегій, цільових програм, проектів, що сприятиме об'єктивізації та системному репрезентуванню цілей, засобів, ресурсного забезпечення. Визначено концептуальні засади удосконалення інноваційного механізму структурної модернізації економіки на основі окреслення та узгодження критеріїв структурної та інноваційної політики.

Ключові слова: інноваційний механізм; інноваційна економіка; інноваційна діяльність; структура економіки; структурні перетворення; інноваційні мережі.

Alla Yuriyivna VASINA

PhD in Economics,
Associate Professor,
Doctoral Student,
Department of Management and Public Administration,
Ternopil National Economic University
E-mail: vasina70@mail.ru

INNOVATION MECHANISM OF NATIONAL ECONOMY STRUCTURAL TRANSFORMATIONS

Abstract

The role of innovative mechanism in the formation of the ability to attract the innovative resource into the process of structural transformation of the national economy is substantiated. The factors that determine the feasibility of forming of the innovative mechanism of the national economy structuring on the basis of a network approach are emphasized. The attention is focused on the low innovation activity of the enterprises and their weak initiative to participate in the innovative clusters, which do not promote the progressive tendencies of innovation and structural modernization of the economy. The problems that must be solved primarily in the context of innovation

© Алла Юріївна Васіна, 2016

infrastructure in Ukraine are outlined. The attention is paid to the poor orientation of the financial market infrastructure as for funding innovation activity. The necessity to create the institutional conditions for their involvement in the innovation process is analysed. It has been proved the expediency of a targeted approach to the developing and implementing of the innovative mechanism of the national economy structuring through the use of the strategies, programs and projects that contribute to the objectification and systematic presentation of purposes, assets, resources. The conceptual bases of improving of the innovative mechanism of structural modernization of the economy on the basis of definition and coordination of the criteria of the structural and innovation policy are defined.

Keywords: *innovation mechanism; innovation economy; innovation activity; economic structure; economic transformations; innovation networks.*

JEL classification: **O10, O32, O38**

Вступ

Формування структури економіки постіндустріального суспільства знаходиться в площині інноваційної моделі розвитку країни. Ця умова впливає із загального тренду оновлення глобальної економічної системи через здійснення стратегічного структурно-інвестиційного маневру перш за все на базі нагромадженого світового науково-технологічного потенціалу і переходу до структурно-інноваційної трансформації національних економік на основі активізації 6-го і 7-го технологічних укладів, прагнення сконцентрувати високотехнологічний потенціал, зосереджений у розвинених країнах, на інтелектуальних видах діяльності і розширенні інноваційного відтворення засобів праці, створенні нанотехнологій і біотехнологій у взаємозв'язку з інформаційними й енергетичними проривними технологіями, спроможними стати базисом для подальшого переходу до інформаційно-інтелектуальної структури нової інноваційної економіки [1, с. 8]. Є очевидним, що в сучасних умовах посилення зовнішніх і внутрішніх загроз, збереження цілісності України, забезпечення її національної безпеки, гідного рівня життя громадян, належне позиціонування в глобальному світовому просторі знаходиться в прямій залежності від спроможності українського суспільства й економіки здійснити технологічний, інноваційний прорив. Вироблення ґрунтовних, дієвих підходів до розв'язання цього важливого й надскладного завдання та органічне вмонтування їх у систему структурного реформування детермінується інноваційним механізмом структурування національної економіки.

Питання залучення інноваційного потенціалу до вирішення завдань економічного і соціального розвитку знайшли відображення у працях зарубіжних та вітчизняних науковців: Ю. М. Бажала, В. А. Вергуна, В. С. Дубовика, А. І. Землянкін, О. В. Комеліної, І. І. Лях, М. О. Новицького, І. Ю. Підоричевої, О. Б. Саліхової, К. О. Січкаренка, Н. В. Смородинської, О. І. Струпницького, Л. І. Федулової. Водночас складність та багатоаспектність проблем інноваційно-структурного оновлення економіки вимагає подальших досліджень інноваційного механізму її структурних перетворень.

Мета та завдання статті

Метою статті є дослідження інноваційного механізму структурування національної економіки та діагностування його спроможності забезпечити її структурні характеристики відповідно до вимог інноваційної моделі розвитку. У контексті досягнення мети визначено такі завдання: обґрунтувати роль інноваційного механізму у формуванні можливостей залучення інноваційного ресурсу в процеси структурних перетворень національної економіки; здійснити оцінку інноваційного механізму структурування національної економіки на засадах мережевого аналізу; визначити концептуальні засади удосконалення інноваційного механізму структурної модернізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження

В умовах швидкого розвитку економіки знань, поширення соціальної орієнтації нових технологій, посилення технологічної й організаційної конкуренції на внутрішніх і зовнішніх ринках, досягнення цілей структурного оновлення, розв'язання проблем щодо структурних характеристик національної економічної системи може бути ефективним за умови якомога повнішого використання інновацій. При цьому важливим моментом, який повинен враховуватись при формуванні методологічних засад структурних перетворень, є те, що проблема обмеженості пропозиції капіталу і праці може бути вирішена через спрямування інвестицій в інновації, і насамперед ті, що стосуються розвитку знань й технологій. Слід брати до уваги, що в умовах, коли у світі чітко проступає ядро нового технологічного укладу (нано-, біо- й інфотехнології, виробництво яких зростає у світі з темпами 35 % у рік), технологічна політика багатьох провідних країн полягає в тому, щоб залучити фінансові засоби саме у розвиток нового технологічного укладу [2].

Для України необхідність зосередження підвищеної уваги на питаннях вироблення дієвих інноваційних механізмів структурування економіки підсилюється глибокими структурними диспропорціями у всіх видах структури національної економічної системи та вкрай неефективним використанням наявного економічного потенціалу, який за своїми кількісно-якісними показниками міг би стати основою подолання кризових явищ та формування нових векторів розвитку. Наочним підтвердженням цього слугує рейтинг України за Глобальним інноваційним індексом (Global Innovation Index, GII) за критеріями, що його формують. У 2015 році за цим індексом Україна зайняла 64 місце серед 141 країни світу, при цьому її позиції за критеріями індексу були такими: інститути – 98 місце; людський капітал і дослідження – 36; інфраструктура – 112; ринковий досвід – 89; бізнесовий досвід – 78; отримані знання та технології (науково-практичні результати) – 34; результати творчої діяльності – 75 [3]. Тобто чітко простежується нерівномірний розвиток різних складових інноваційності, коли високий рівень розвитку людського капіталу і досліджень, науково-практичних результатів залишається слабо залученим до інноваційних процесів через низький рівень розвитку інфраструктури, інститутів, ринкового досвіду, тобто складових, що формують інституційний та організаційний аспект механізму формування й запровадження інновацій.

Складною проблемою структурного оновлення економіки України на інноваційних засадах є подолання негативної тенденції щодо скорочення його інвестиційного забезпечення. Починаючи з 2010 року, внаслідок загострення соціально-економічної та політичної кризи, в Україні стрімко падає рівень інвестування економіки, і у 2015 році через доповнення негативних чинників фактором війни на сході країни він склав всього 13,8 % (табл.1).

Таблиця 1. Інвестування економіки України [4]

Показник	2010 р.	2011 р.	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.
Капітальні інвестиції в економіку, млн грн	189061	259932	293692	267728	219420	273116
ВВП у фактичних цінах, млн грн	1120585	1349178	1459096	1522657	1586915	1979458
Рівень інвестування економіки, % до ВВП	16,9	19,3	20,1	17,6	13,8	13,8
Обсяг фінансування наукових та науково-технічних робіт, млн грн	8995,9	9591,3	10558,5	11161,1	10320,3	12223,2
Питома вага витрат на виконання наукових та науково-технічних робіт, % до ВВП	0,80	0,71	0,72	0,73	0,65	0,62

Низький рівень інвестування української економіки практично паралізує її інноваційну структурування, оскільки рівень достатності інвестицій для забезпечення економічного розвитку на засадах технологічної модернізації, що визначається дотриманням норми інвестування відносно ВВП, є важливим індикатором інвестиційної безпеки держави [5, с. 4], і за оцінками фахівців його задовільне значення має становити 25 % [6, с. 229]. Поглиблення негативної тенденції скорочення фінансування науково-технічного розвитку, яке у 2010 році перебувало на рівні 0,80 % до ВВП, а в 2015 році – на рівні 0,62 % до ВВП, задовільним значенням якого вважається 2 % від ВВП [7], розцінюється науковцями як посилення загроз інноваційній безпеці держави [5, с. 5]. За такої ситуації актуалізується необхідність підвищення дієвості інноваційного механізму структурування економіки та інвестиційного забезпечення його реалізації.

З огляду на інституційну архітектуру функціонування економічної системи, інноваційний механізм її структурування може бути визначений як сукупність державних, ринкових і громадських інститутів, що містять певний набір важелів, способів, методів впливу на масштаби і напрями інноваційної діяльності. Оскільки механізму інноваційного забезпечення трансформації структури економіки притаманна багатосуб'єктність, яка репрезентована органами влади, суб'єктами господарювання, науковими установами й організаціями, ринковими й громадськими інституціями, то саме їх ціннісні орієнтири та інтереси детермінують його (механізму) структуру та функціонування. Базуючись на поєднанні засад ринкової самоорганізації та державного регулювання економіки, інноваційний механізм її структурування охоплює сукупність методів і способів, які виробляються й застосовуються державними та бізнесовими інституціями для розвитку й підтримки інноваційних процесів, що зумовлює зміну структури економіки.

У сучасних умовах формування інноваційного механізму структурування національної економіки визначається такими чинниками: інтенсифікацією обміну різними видами ресурсів, у т.ч. інноваційними, як на рівні підприємств, так і регіонів, країн; посиленням взаємозалежності між ринком капіталів і новими технологіями; розвитком глобальної мережевої економіки; поширенням нових форм

протистояння ризикам при здійсненні інноваційної діяльності, за яких конкуренція протистояння доповнюється або повністю замінюється партнерськими відносинами; розвитком інноваційної системи країни; формуванням мережевої моделі інновацій, коли вони створюються спільно учасниками різних мережевих співтовариств, які, вступаючи у відносини кооперації (кооперації), формують певну екосистему [8, с. 27].

За таких умов ефективність інноваційного механізму структурування національної економіки визначається набуттям ним ознак мережевої системи, за якої б простежувалося прагнення її елементів – суб'єктів інноваційної діяльності, формувати таку модель організації останньої, яка б органічно взаємодоповнювала позитиви державного регулювання та ринкової самоорганізації, мінімізувала можливості домінування чи то ієрархії, чи то ринку, висуваючи на передній план питання налагодження ефективних відносин та взаємозв'язків між ними (суб'єктами) в межах мережевих структур, заради спільного досягнення інноваційних цілей. У цьому зв'язку набуває значущості дослідження інноваційного механізму структурних перетворень з використанням мережевого аналізу, в центрі якого, на відміну від інших методів, не конкретна організація, індивід чи група, а взаємозв'язки між ними [9, с. 129], що дозволяє: простежити формування й реалізацію мотивів здійснення інноваційної діяльності як на основі ринкових механізмів саморозвитку, так і під впливом держави; оцінити форми погодження інтересів та об'єднання зусиль щодо створення й залучення інноваційного потенціалу органів влади, суб'єктів підприємництва, елементів інфраструктури; прослідкувати координацію діяльності суб'єктів інноваційної діяльності і виявити на цій основі можливості розв'язання структурних проблем.

Основними елементами інноваційного механізму виступають: 1) інноваційно активні підприємства різних форм власності, венчурні підприємства; 2) наукові організації та елементи інноваційної інфраструктури – центри поширення науково-технічної інформації, технополіси, технопарки, інноваційні структури, інкубатори інноваційного бізнесу, центри трансферту технологій, наукові парки, інжинірингові фірми, консалтингові фірми; 3) елементи інфраструктури фінансового ринку – банки, інноваційні фонди, венчурні фонди, фінансові інститути; 4) органи влади; 5) взаємовідносини між суб'єктами інноваційної діяльності. Розкриття суті та форм прояву мережевих відносин, що ініціюються суб'єктами інноваційного механізму, з огляду на цілі їх функціонування, створює передумови для ідентифікації можливостей та бар'єрів для підвищення синергетичного ефекту в напрямі структурного оновлення національної економіки.

Відправна роль у реалізації інноваційного механізму структурної трансформації економіки належить суб'єктам підприємництва, оскільки мотивацією до здійснення інноваційної діяльності для них виступає розширення можливості максимізувати отримання підприємницького доходу в умовах посилення конкуренції в результаті запровадження інновацій. Ефективна реалізація стратегії інноваційного розвитку підприємствами можлива за умови врахування вимог інституційного середовища та налагодження взаємовідносин з його елементами для пошуку балансу інтересів при виробленні прийнятних умов реалізації інноваційної активності. Однак частка інноваційно активних підприємств в економіці України є дуже малою, у 2012-2014 рр. вона складала всього 14,6 %, що на 6,4 % менше ніж у 2010 р. Ще більш ускладнює ситуацію те, що з 14,6 % інноваційно активних підприємств технологічні інновації здійснювали тільки 9,5 % [10].

Із загальної кількості інноваційно активних підприємств, що функціонували в економіці України у 2012-2014 рр., найбільша частка припадала на підприємства переробної промисловості (20,3 %), з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря (18,6 %), інформації та телекомунікації (16,3 %). При цьому за видами економічної діяльності інноваційні промислові підприємства у 2014 році охоплювали таку частку: виробництво основних фармацевтичних продуктів і препаратів – 38,2 %; виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції – 34,0 %; виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів – 29,6 %, виробництво машин і устаткування – 25,2 %, виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення – 25,0 % [11]. Така ситуація засвідчує брак радикальних інновацій у високотехнологічних видах діяльності, низьку активність суб'єктів підприємництва в питаннях формування інноваційного потенціалу розвитку та відсутність належних передумов для структурного оновлення економіки на інноваційній основі. Підтвердженням цього також є структура інноваційних витрат підприємств із технологічними інноваціями, в якій у 2014 році 77,6 % загального обсягу становили витрати на придбання машин, обладнання та програмного забезпечення, лише 8,6 % – на виконання внутрішніх науково-дослідних робіт (НДР), 4,2 % – на придбання зовнішніх НДР, 3,9 % – на придбання зовнішніх знань у інших підприємств і організацій і 5,7 % – на іншу інноваційну діяльність, разом із дизайном, навчанням, маркетингом [12]. Це є свідченням того, що в умовах поглиблення соціально-економічної нестабільності й непослідовної державної економічної політики, основу інноваційного механізму суб'єктів господарювання складає інструментарій ситуаційного управління, зорієнтований на врахування кон'юнктури ринку, отримання швидкої, максимальної віддачі від вкладених інвестицій з найменшими ризиками. Переважання таких підходів у поведінці агентів української економіки впродовж тривалого

періоду не сприяло формуванню прогресивних тенденцій структурного оновлення останньої, а зумовило регресивні структурні зрушення. Забезпечуючи в більшості інерційний характер розвитку інноваційної діяльності, прагнення підприємств щодо її здійснення на стратегічних засадах залишається незначним, що негативно відображається на ефективності інноваційного механізму структурування національної економіки загалом.

При вкрай низькому рівні внутрішніх НДР, незначних обсягах придбання зовнішніх НДР і зовнішніх знань у інших підприємств і організацій, суб'єкти підприємницької діяльності залишаються недостатньо активними щодо налагодження співпраці в питаннях розвитку технологічних інновацій як з іншими підприємствами, так і елементами ринкової інфраструктури, що є наслідком як значних внутрішньоорганізаційних проблем бізнесових структур, так і нерозвинутої інституційного середовища їх функціонування. Так у 2012-2014 рр. тільки 18,1 % підприємств з технологічними інноваціями співпрацювали з іншими підприємствами й організаціями, у т. ч. університетами, науково-дослідними інститутами [12]. Тобто засади мережевих відносин, здатних задіяти потенціал синергетичного прориву в напрямі інноваційної орієнтації підприємницької діяльності, реалізуються дуже слабо, відносини між суб'єктами інноваційної діяльності мають здебільшого фрагментарний характер, не підкріплюються довгостроковими угодами, що зумовлює розбалансованість інноваційного механізму структурних перетворень, несприйнятливості вітчизняною економікою досягнень науково-технічного прогресу.

Досвід розвинутих зарубіжних країн, зокрема Італії, Німеччини, США, Фінляндії, Франції, свідчить про ефективність активізації інноваційних процесів на основі розвитку кластерних мережевих структур та значну роль останніх в удосконаленні технологічної, секторальної, територіальної структури економіки. Відзначаючи специфіку інноваційного кластеру, науковці розуміють його як неформальне об'єднання вертикально індивідуальних підприємств, органів державного управління, громадських організацій, вищих навчальних закладів і т. д.), що передбачає чітко орієнтовану мережеву структуру, провідними складовими якої є: а) поширення нових знань, технологій та інновацій; б) ефективна трансформація винаходів в інновації, а інновацій – у конкурентні переваги [13].

Спроможність інноваційних кластерів спрямовувати розвиток економіки в напрямі динамічного інноваційно-структурного оновлення, як свідчить досвід розвинутих країн, забезпечується такими їх характеристиками, як: урахування особливостей економічного потенціалу країни, національної специфіки та вироблення інноваційних моделей їх ефективного використання; встановлення економічних зв'язків на основі довгострокових контрактів та вертикальних і горизонтальних взаємодій між різними бізнес-суб'єктами та їх довготривалої взаємозалежності, як правило, взаємовигідної, обумовленої принципом синергизму [14]; гнучке реагування на вимоги ринків на основі мобілізації ресурсів, запровадження ефективних моделей розподілу ризиків, використання адаптивних структур управління, що базуються на поєднанні ресурсних можливостей та коопераційних зв'язків учасників кластерної мережі; поєднання конкуренції й співробітництва між фірмами – учасниками кластеру, що сприяє взаємопідсиленню мотиваційних чинників їх інноваційного розвитку; побудова кластерних мереж на основі довгострокових партнерських угод, що дозволяє використовувати кластерні стратегії як інструмент реалізації стратегій розвитку.

Належним чином оцінюючи роль інноваційних кластерів в інноваційному розвитку економіки, уряди зарубіжних країн виступають ініціаторами їх створення та суб'єктами проведення державної політики підтримки з використанням інструментарію прямого фінансування, пільгового оподаткування учасників кластерних утворень, підтримки розвитку інфраструктури страхування ризиків, створення фондів запровадження інновацій, захисту інтелектуальної власності [15].

Через політичну нестабільність та посилення ризиків, зумовлених системною кризою, в Україні не набула розвитку кластерна ініціатива ні з боку Уряду, ні з боку суб'єктів господарювання, фінансових установ, наукових організацій. Попри те, що формування засад державної кластерної політики розпочалось в Україні ще у 2008 році, законодавчо-нормативна база розвитку інноваційних кластерів все ще залишається не розробленою, що не дозволяє скористатись наявними передумовами для формування кластерних мереж (зокрема потенціалом науково-дослідних організацій, можливостями залучення фінансових ресурсів, що пропонуються міжнародними організаціями в межах кредитної і грантової допомоги під конкретні проекти) і використати кластерні ініціативи для розв'язання структурних проблем.

Стримувальний вплив на реалізацію процесів інноваційного оновлення економіки здійснює низький рівень розвитку в Україні інноваційної інфраструктури, що закріплює тенденцію збільшення розриву між розробниками інноваційної продукції та підприємствами, що впроваджують її у виробництво. З метою розвитку в Україні інноваційної інфраструктури, спроможної створити передумови для реалізації всіх етапів інноваційних процесів, назріла гостра необхідність подолання проблем, пов'язаних із невизначеністю та незакріпленістю у законодавчо-нормативних актах усіх елементів ринкової інноваційної інфраструктури; запровадженням дієвих механізмів стимулювання інвестування розвитку

нових форм інноваційної інфраструктури; врегулюванням питання щодо залучення земельних ділянок для створення об'єктів інноваційної інфраструктури; удосконаленням механізму передачі інноваційних продуктів і технологій промисловим підприємствам; покращенням інвестиційного забезпечення розвитку інноваційної інфраструктури на засадах державно-приватного партнерства; створенням дієвих організаційних та економічних механізмів стимулювання розвитку об'єктів інноваційної інфраструктури. Це набуває особливої значущості у зв'язку з тим, що в умовах інтенсивного розвитку процесів технологічної фрагментації виробництва, поширення тенденцій заміни вертикально інтегрованих корпорацій повного циклу мережевими структурами, відокремлення продуктових інновацій від одиничного виробництва і розподілу етапів їх розробки і виготовлення між окремими структурами [16, с. 29], обмін технологіями між підприємствами, налагодження зв'язку між дослідженням і виробництвом, розвиток трансферу технологій виступають базовими умовами якісних структурних змін, і сприятливе середовище для цього має забезпечити інноваційна інфраструктура.

Значною в інноваційному механізмі є роль інфраструктури фінансового ринку, яка має сприяти вирішенню питань ресурсного забезпечення інноваційних процесів, оскільки серед причин, що перешкоджають здійсненню інноваційної діяльності, неінноваційні підприємства насамперед називають такі, як: відсутність коштів у межах підприємства; відсутність кредитів або прямих інвестицій; труднощі в отриманні державної допомоги або субсидій для інновацій [12]. В умовах обмеженості власних ресурсів, відсутності фінансової підтримки з боку держави, складності залучення кредитних ресурсів, низької зацікавленості вітчизняних й іноземних інвесторів вкладати кошти в ризиковані інноваційні проекти, суб'єкти господарювання практично позбавлені реальної можливості ресурсного підкріплення втілення своєї інноваційної ініціативи.

Досвід розвинутих країн свідчить про значну роль венчурного фінансування в розвитку інноваційної діяльності. В Україні цей спосіб залучення фінансових ресурсів для здійснення інноваційних проектів не набув належного поширення, попри те, що значні можливості для цього можуть бути сформовані в межах використання потенціалу венчурних інститутів спільного інвестування. Однак, прагнучи мінімізувати ризики, венчурні фонди ухиляються від фінансування інноваційних процесів, зосереджуючись на фінансуванні менш ризикових і більш прибуткових проектів. Бар'єрами налагодження ефективної співпраці суб'єктів підприємництва і венчурних фондів є: відсутність прямої фінансової участі держави у венчурних фондах та виробленні їх інвестиційної політики; низька дієвість економічного стимулювання венчурних інвесторів; невідпрацьованість механізму страхування ризиків венчурних інвесторів; законодавча неврегульованість організаційних основ створення і функціонування венчурних фондів.

Слабкою є орієнтація на фінансування інноваційної діяльності банківських установ. Так, якщо у 2010 р. кредити складали 7,8 % у загальному обсязі фінансового забезпечення інноваційної діяльності, то у 2015 р. – тільки 0,8 % [10, с. 151]. Така ситуація зумовлена: низьким рівнем капіталізації банків та зменшенням обсягів довгострокових ресурсів; переважаючою орієнтацією банківських кредитів на фінансування поточної діяльності із швидким обігом грошових коштів; високою вартістю кредитних ресурсів; високою ризикованістю кредитування інноваційних проектів; нерозробленістю механізму правового врегулювання державного гарантування та страхування кредитів на інновації. Це актуалізує необхідність активізації участі держави у формуванні інституційних умов налагодження співпраці банківського сектору з суб'єктами господарювання та інституціями інноваційної інфраструктури в питаннях фінансового забезпечення інноваційних процесів шляхом: стимулювання створення банками підрозділів венчурного інноваційного кредитування; запровадження пільгового оподаткування прибутку банків, одержаного від кредитування інновацій; державного страхування кредитів на здійснення інноваційних проектів; дотування державою відсоткових ставок по кредитах на інновації.

Участь держави у виробленні й реалізації інноваційного механізму структурних перетворень економіки базується на використанні арсеналу методів та засобів, спрямованих на: визначення й підтримку пріоритетних напрямів інноваційної діяльності; розроблення й реалізацію інноваційних програм; створення законодавчо-нормативної бази розвитку інноваційної діяльності; запровадження механізмів пільгового оподаткування суб'єктів інноваційної діяльності; фінансову й кредитну підтримку реалізації інноваційних проектів; стимулювання розвитку інноваційної інфраструктури та кредитування інноваційних проектів. Однак, за відсутності стратегії соціально-економічного розвитку країни, програмного закріплення цілей та механізмів структурної перебудови національної економіки, непослідовності та неузгодженості інноваційної та інвестиційної політики, практично відсутні передумови для системного вироблення інноваційного механізму цілеспрямованого структурування економіки. Попри те, що за роки незалежності було прийнято значну кількість законодавчо-нормативних актів у сфері регулювання інноваційної діяльності, не було забезпечено їх належної узгодженості та вироблення чітких алгоритмів реалізації в межах національної інноваційної системи, яка так і не набула законодавчого закріплення та змісту єдиного механізму сприяння зародженню й

реалізації інновацій на основі забезпечення узгодженого розвитку науки, освіти та наукоємного виробництва.

Упродовж останніх років в Україні складається ситуація, коли положення законодавчих актів, що визначають пряму фінансову підтримку державою розвитку наукової, науково-технічної діяльності, освіти, сприяння інноваційній діяльності практично нівелюються Законами про Державний бюджет. Так у 2007-2015 рр. обсяг фінансування з державного бюджету наукових та науково-технічних робіт не перевищував 0,41 % ВВП, а у 2015 році складав 0,21 % ВВП [17] при нормі 1,7 %, визначеній Законом України «Про наукову і науково-технічну діяльність». Це свідчить, що держава не виконує свої зобов'язання щодо формування базових умов інноваційного розвитку економіки, належним чином не реалізує завдання цілеспрямованого запуску каталізаторів перманентного оновлення структури національної економічної системи на інноваційній основі.

З огляду на довгостроковість цілей інноваційного забезпечення структурних перетворень національної економіки, необхідність залучення великих обсягів ресурсів та поєднання різноманітних управлінських інструментів для їх досягнення, з метою підвищення ефективності державної участі у виробленні й реалізації інноваційного механізму структурування економіки доцільним є застосування цільового підходу на основі таких методів, як: управління за цілями, управління за результатами, програмно-цільовий і проектний методи управління. Управлінськими формами, які гіпотетично спроможні комплексно й органічно поєднати зазначені методи, є: стратегії, цільові програми, проекти, що дозволяють взаємоузгоджено й системно репрезентувати цілі, ресурси й засоби їх досягнення. Однак в українській практиці управління структурними перетвореннями значні можливості цих форм для досягнення синергетичного ефекту використовуються неповно. Так через непослідовність проведення економічної політики не набули законодавчо-нормативного закріплення проекти таких важливих документів, як Стратегія інноваційного розвитку України на 2010–2020 роки в умовах глобалізаційних викликів, Стратегія розвитку високотехнологічних галузей до 2025 року; внаслідок недостатнього розроблення інституційно-правового забезпечення та механізмів реалізації в Україні не вдалось використати потенціал інституту національних проектів для вирішення структурних проблем економіки. Часткові завдання структурної модернізації економіки держава вирішує з використанням такого інструменту, як державні цільові програми (ДЦП). Однак через дефіцит бюджетних коштів Уряд вдається до оптимізації кількості цільових програм, що зужує можливості прямого державного впливу на процеси інноваційного забезпечення структурування економіки. У 2015 році, за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України, реалізувалось 38 ДЦП, з яких тільки три науково-технічні із обсягом фінансування 0,7 млрд грн, що складало 1,3 % загального фактичного обсягу фінансування всіх програм, які реалізувались [18].

Значні можливості консолідації ресурсів у напрямку інноваційного забезпечення структурних змін пов'язуються із застосуванням проектного підходу, який гіпотетично може застосовуватися для розв'язання проблем різної складності й масштабності, забезпечувати високі показники ефективності, формуючи передумови об'єднання зусиль держави та бізнесу при чіткому розподілі сфер відповідальності. Законом України «Про інноваційну діяльність» [19] (ст.17) визначено, що суб'єктам інноваційної діяльності для виконання ними інноваційних проектів може надаватись фінансова підтримка шляхом: повного безвідсоткового кредитування пріоритетних інноваційних проектів за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів; часткового (до 50 %) безвідсоткового кредитування інноваційних проектів; повної чи часткової компенсації відсотків, сплачуваних суб'єктами інноваційної діяльності комерційним банкам та іншим фінансово-кредитним установам за кредитування інноваційних проектів; надання державних гарантів комерційним банкам, що здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проектів; майнового страхування реалізації інноваційних проектів, що дає державі можливість вагомого впливу на активізацію інноваційно-структурного оновлення економіки. Однак через дефіцит бюджетних коштів, важелі державної фінансової підтримки інноваційних проектів застосовуються дуже обмежено. Низькою є і активність суб'єктів господарювання щодо представлення інноваційних проектів для отримання фінансової підтримки. Так із серпня 2007 року по жовтень 2013 року в Державному реєстрі інноваційних проектів було зареєстровано всього 16 проектів [20].

Висока ризиковість, складність організації, пролонгованість ефекту інноваційних процесів та низький рівень їх узгодженості щодо досягнення часткових та загальних суспільних цілей розвитку актуалізує необхідність закладення в основу формування інноваційного механізму орієнтацію на досягнення цілей державної структурної політики із залученням потенціалу ринкових та державних інституцій. Тобто базовою методологічною основою має виступати підпорядкування механізмів цілям політики як передумова збалансування інтересів, мобілізації зусиль, здійснення прориву. Ігнорування цих методологічних засад, переважаюче ринкове регулювання інноваційних процесів без належного доповнювального впливу з боку держави та її низька дієвість щодо здійснення інтеграційної, координаційної, регулювальної функцій щодо формування інноваційного механізму структурування

економіки зумовили ситуацію, коли наявні можливості переходу національної економіки до інноваційної моделі розвитку не тільки не використовуються, але й переходять до розряду загроз.

У цьому зв'язку важливим є визначення критеріїв вироблення й реалізації інноваційного механізму на підставі окреслення та узгодження критеріїв структурної та інноваційної політики. Аналіз структурних проблем та середовища розвитку економіки України свідчить, що до критеріїв її структурної перебудови, досягнення яких вимагає нового рівня інноваційного забезпечення, слід зарахувати: забезпечення соціального розвитку на рівні європейських стандартів; здійснення реіндустріалізації економіки; забезпечення обороноздатності країни та національної безпеки; підвищення конкурентоспроможності національної економіки; забезпечення цілісності економіки та збалансованого розвитку регіонів; зниження ресурсоємності та підвищення екологічності національної економіки; забезпечення інтеграції національної економіки в глобалізоване середовище.

Реалізація інноваційної політики в напрямі досягнення наведених критеріїв структурного оновлення економіки може бути ефективною за умови її орієнтації на: розвиток технологій VI укладу (системної біотехнології, генної інженерії, біомедицини, клітинних технологій; наноматеріалів, нанофотоники, наноелектроніки, нанотехніки; телекосмічних, електромагнітних цифрових технологій голографічних систем), забезпечення їх приросту 40-70 % на рік; розвиток ресурсозберігальних і екологічно безпечних технологій; інноваційна модернізація галузей реальної економіки; розширення переліку і нарощування обсягів інноваційної продукції; формування, захист і ефективне використання інтелектуального потенціалу; розвиток інноваційної інфраструктури; розширення переліку інноваційних проектів; збільшення кількості інноваційно активних підприємств; підвищення конкурентоспроможності економіки за рахунок більш інтенсивного запровадження прогресивних технологій.

У контексті забезпечення цілеспрямованих структурних перетворень економіки перед державою постає завдання щодо спрямування суб'єктів інноваційної діяльності на досягнення комплексу окреслених критеріїв, формування сприятливого інституційного середовища ефективного їх функціонування на основі участі в інноваційних мережевих структурах.

Висновки та перспективи подальших розвідок

Підсумовуючи, можна зробити наступні висновки: інноваційний механізм структурування економіки базується на поєднанні вияву ринкової самоорганізації ринкових агентів та державного регулювання інноваційної діяльності й охоплює сукупність методів і способів, що виробляються й застосовуються державними та бізнесовими інституціями для розвитку й підтримки інноваційних процесів, що зумовлює зміну структури економіки; з огляду на багатосуб'єктність інноваційної діяльності, механізм її здійснення в орієнтації на структурне оновлення економіки доцільно розглядати як мережеву систему, побудовану на взаємовигідних відносинах, здатних забезпечити синергетичний ефект щодо формування інноваційної структури економіки; низький рівень інноваційного розвитку економіки України є наслідком спонтанного характеру інноваційної діяльності суб'єктів господарювання, що сформувався під впливом ринкового механізму та прагнення оминати ризики й отримати швидкі вигоди за відсутності належної підтримки держави; інноваційний механізм структурування економіки України не забезпечує покращення її структурних характеристик через порушення при його формуванні принципів цільової орієнтації, системності й цілісності, відсутність стабільних зв'язків між його елементами; з метою підвищення ефективності інноваційного механізму структурного оновлення національної економіки необхідним є узгодження структурної та інноваційної державної політики, вироблення дієвих важелів державного регулювання інноваційної діяльності і залучення на цій основі інноваційного потенціалу до формування прогресивних структурних характеристик національної економічної системи. Подальшого дослідження потребують питання залучення інноваційного потенціалу підприємств до вирішення структурних проблем економіки.

Список літератури

1. Новицкий, Н. А. Концептуальные основы взаимодействия инвестиционно-структурной и инновационной политики [Текст] / Н. А. Новицкий. – М.: Институт экономики РАН, 2011. – С. 8.
2. Федулова, Л. И. Особенности сценария прорывной технологической политики в Украине [Электронный ресурс] / Л. И. Федулова. – Режим доступа: <http://oaji.net/articles/2014/245-394370350.pdf>.
3. The Global Innovation Index 2015 [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/gii-full-report-2015>.
4. Статистичний щорічник України за 2015 рік. Державна служба статистики України. Київ, 2016. – С. 209,365,484. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Пріоритети інвестиційного забезпечення структурних реформ у промисловості України [Текст] – К.: НІСД, 2014. – С. 4-5.

6. Сухоруков, А. І. Моделювання та прогнозування соціально-економічного розвитку регіонів України: монографія [Текст] / А. І. Сухоруков, Ю. М. Харазішвілі. – К.: НІСД, 2012. – С. 229.
7. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджені наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.
8. Смородинская, Н. В. Сетевые инновационные экосистемы и их роль в динамизации экономического роста [Текст] / Н. В. Смородинская // Инновации. – 2014. – №7(189). – С. 27.
9. Михайлова, О. В. Сети в политике и государственном управлении: монография [Текст] / О. В. Михайлова. – М. : ИД КДУ, 2013. – 332 с.
10. Наукова та інноваційна діяльність України, 2015 рік. Статистичний збірник. Державна служба статистики України, Київ, 2016. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
11. Кількість інноваційно активних промислових підприємств за видами економічної діяльності у 2014 році/ Статистичний щорічник України за 2014 рік. Державна служба статистики України. – С. 313. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua.
12. Обстеження інноваційної діяльності в економіці України за період 2012-2014 років (за міжнародною методологією) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : www.ukrstat.gov.ua.
13. Вергун, В. Адаптація міжнародного механізму державної підтримки розвитку інноваційних кластерів в Україні [Текст] / В. Вергун, О. Струпицький // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. – 2014. – №1(42). – С. 36.
14. Дубовик, В. С. Формування інноваційних кластерів як методу активізації інноваційної діяльності в економіці регіону [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5907/17-Dubovyk.pdf?sequence>.
15. Ленчук, Е. Б. Кластерный подход в стратегии инновационного развития зарубежных стран [Электронный ресурс] / Е. Б. Ленчук, Г. А. Власкин – Режим доступа: <http://institutiones.com/strategies/1928-klasternyj-podxod-v-strategii-innovacionnogo-razvitiya-zarubezhnyx-str>.
16. Січкаренко, К. О. Мережева організація інноваційної діяльності: наукова доповідь [Текст] / К. О. Січкаренко; НАН України, ДУ "Інститут економіки та прогнозування НАН України". – К., 2015. – С. 29.
17. Наукова та науково-технічна діяльність у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
18. Стан виконання державних цільових програм у 2015 році [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
19. Про інноваційну діяльність [Електронний ресурс] : закон України. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
20. Державний реєстр інноваційних проєктів [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-texnologij/innovacijni-proekti/derzhavnij-reestr-innovacijnix-proektiv.html>.

References

1. Novickij, N. A. (2011). *Konceptual'nye osnovy vzaimodejstviya investicionno-strukturnoj i innovacionnoj politiki* [Conceptual basis of interaction of investment and structural and innovation policy]. Moscow: Institut jekonomiki RAN.
2. Fedulova, L. I. (2014). *Osobennosti scenarija proryvnoj tehnologicheskoy politiki v Ukraine* [Peculiarities of scenario of the groundbreaking technological policy in Ukraine]. Retrieved from: <http://oaji.net/articles/2014/245-1394370350.pdf>.
3. *The Global Innovation Index 2015*. (2015). Retrieved from: <https://www.globalinnovationindex.org/content/page/gii-full-report-2015>.
4. *Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2015 rik*. (2016) [Statistical annual report of Ukraine 2015]. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyiv, p.209,365,484. Retrieved from: <http://vvv.ukrstat.gov.ua>.
5. *Priorytety investytsijnoho zabezpechennia strukturnykh reform u promyslovosti Ukrainy*. (2014) [Priorities of investment provision of the structural reforms in the industry of Ukraine]. Kyiv, NISD, p. 4-5.
6. Sukhorukov, A. I. (2012). *Modeliuvannia ta prohnozuvannia sotsial'no-ekonomichnoho rozvytku rehioniv Ukrainy* [Modeling and forecasting of the social-economic development of the regions of Ukraine]. Kyiv, NISD, p. 229.
7. *Metodychni rekomendatsii schodo rozrakhunku rivnia ekonomichnoi bezpeky Ukrainy, zatverdzeni nakazom Ministerstva ekonomichnoho rozvytku ta torhivli Ukrainy vid 29.10.2013 r. № 1277*. (2013). Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=MetodichniRekomendatsii>.

-
8. Smorodinskaja, N. V. (2014). *Setevye innovacionnye jekosistemy i ih rol' v dinamizacii jekonomicheskogo rosta* [Network innovation ecosystems and their role in the dynamization of the economic growth]. *Innovacii*, 7(189), 27.
 9. Mihajlova, O. V. (2013). *Seti v politike i gosudarstvennom upravlenii*. [Networks in the policy and public management]. Moscow: ID KDU.
 10. *Naukova ta innovatsijna diial'nist' Ukrainy, 2015 rik.* (2016) [Scientific and innovation activity of Ukraine, 2015.]. Statystychnyj zbirnyk. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy, Kyiv, 2016. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 11. *Kil'kist' innovatsijno aktyvnykh promyslovykh pidprijemstv za vydamy ekonomichnoi diial'nosti u 2014 rotsi.* [The number of innovation and active industrial enterprises by the types of economic activity in 2014]. (2014). Statystychnyj schorichnyk Ukrainy za 2014 rik. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. – p. 313. Retrieved from : <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 12. *Obstezhennia innovatsijnoi diial'nosti v ekonomitsi Ukrainy za period 2012-2014 rokiv (za mizhnarodnoiu metodolohiieiu)* [Observation of the innovative activity in the economy of Ukraine within the period 2012-2014 (under the international methodology)]. (2015). Retrieved from: www.ukrstat.gov.ua.
 13. Verhun, V., Strupnyts'kyj, O. (2014). *Adaptatsiia mizhnarodnoho mekhanizmu derzhavnoi pidtrymky rozvytku innovatsijnykh klasteriv v Ukraini* [Adaptation of the international mechanism of the state support of the innovation clusters development in Ukraine]. *Visnyk Kyivs'koho natsional'noho universytetu imeni Tarasa Shevchenka*, (42).
 14. Dubovyk, V. S. (2009). *Formuvannia innovatsijnykh klasteriv iak metodu aktyvizatsii innovatsijnoi diial'nosti v ekonomitsi rehionu* [Formation of innovation clusters as a method of activation of innovation activity in the economy of the region]. Retrieved from: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/5907/17-Dubovyk.pdf?sequence>.
 15. Lenchuk, E. B., Vlaskin, G. A. (2010). *Klasternyj podhod v strategii innovacionnogo razvitija zarubezhnykh stran* [Cluster approach in the strategy of innovation development of the foreign countries]. Retrieved from: <http://institutiones.com/strategies/1928-klasterij-podhod-v-strategii-innovacionnogo-razvitiya-zarubezhnyx-str>.
 16. Sichkarenko, K. O. (2015). *Merezheva orhanizatsiia innovatsijnoi diial'nosti: naukova dopovid'* [Network organization of innovation activity: scientific report]. NAN Ukrainy, DU "Instytut ekonomiky ta prohnozuvannia NAN Ukrainy". Kyiv, 29.
 17. *Naukova ta naukovo-tekhnichna diial'nist' u 2015 rotsi* [Scientific and technological research in 2015]. (2016). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
 18. *Stan vykonannia derzhavnykh tsil'ovykh prohram u 2015 rotsi* [State of fulfillment of the state targeted programs in 2015]. (2016). Retrieved from: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&tag=DerzhavniTsiloviProgrami>.
 19. *Pro innovatsijnu diial'nist'*. (2002). Zakon Ukrainy [Law of Ukraine on "Innovation activity"]. Retrieved from: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/40-15>.
 20. *Derzhavnyj reistr innovatsijnykh proektiv.* (2016). [State register of the innovation projects]. Retrieved from: <http://mon.gov.ua/activity/innovacijna-diyalnist-ta-transfer-tekhnologij/innovacijni-proeikti/derzhavnij-reestr-innovacijnix-proektiv.html>.

Стаття надійшла до редакції 12.12.2016 р.